

Bijlage 1 Collectieomvang Klok en indeling in deelcollecties

In deze bijlage worden de deelcollecties beschreven met vermelding van de omvang, de cultuurhistorische waarde, de registratiegraad, de conditie en bewaaromstandigheden van elke deelcollectie. Voorts wordt een korte karakterisering van de deelcollectie gegeven en de meest representatieve objecten benoemd. Tot slot wordt aangegeven welk verzamelbeleid voor de deelcollectie wordt gevolgd.

Deelcollectie campanologie – de wetenschap van de klokken

Omvang: 267 objecten
Cultuurhistorische waarde: B
Registratiegraad: 100%
Conditie: goed
Bewaaromstandigheden: goed

In de permanente expositie van Museum Klok & Peel bevindt zich de zaal 'Klinken als een klok'. Hier worden aan de bezoeker de natuurkundige en akoestische achtergronden van de klok uitgelegd. Het gaat hierbij vooral om proeven, die bezoekers zelf mogen doen. Op deze afdeling ontbreekt alleen nog een reconstructie van de stembank die de gebroeders Hemony in de zeventiende eeuw gebruikten. Het gaat om een rosmolen die een draaiplateau aandrijft waarop de klok staat, die gestemd moet worden. In de draaiende klok wordt aan de binnenzijde met een stalen beitel op bepaalde plaatsen brons uitgedraaid waardoor de klank van de klok zich in de gewenste richting zal wijzigen. De studie hierover is voltooid en in de voormalige museumperiodiek 'Berichten uit het Nationaal Beiaardmuseum' gepubliceerd.

Verzamelbeleid:

Het beleid is een reconstructie van de stembank te laten maken. Het streven is verder de beschikking te krijgen over bijzondere campanologische instrumenten zoals brochettes.

Deelcollectie klokkengieterij

Omvang: 150 objecten
Cultuurhistorische waarde: B
Registratiegraad: 100%
Conditie: goed
Bewaaromstandigheden: goed

Bij de uitbreiding in de jaren 2000/2002 is een achttiende-eeuwse klokkengieterij gereconstrueerd. In deze authentiek uitgevoerde gieterij lijkt het alsof de werknemers even weg zijn. De gehele giettechnische inrichting is uitgevoerd met oude materialen inclusief de leembewerking, de opstelling van de trekmalen, enz. Ook de smeltoven is in deze geest gemaakt. In het verleden goten klokkengieters niet alleen klokken en beiaarden, maar ook ander bronswerk waarbij beelden en kanonnen een voorname plaats innamen. Ook deze objecten zijn door een typerend voorbeeld vertegenwoordigd.

Verzamelbeleid:

Het beleid is voornamelijk bijzondere objecten betreffende het gietproces te verwerven zoals matrijzen voor het vormen van de versieringen op de klokken.

Deelcollectie luidklokken en toebehoren

Omvang: 300 objecten
Cultuurhistorische waarde: 80% A en 20% B
Registratiegraad: 100%
Conditie: goed
Bewaaromstandigheden: goed

Voor Nederland en Vlaanderen is het enerzijds de bedoeling aan de hand van luidklokken de klokkenhistorie zoveel mogelijk in chronologische zin te vertellen zonder storende hiaten en anderzijds de bedoeling luidklokken van belangrijke gieters te tonen. Zo beschikt het museum over klokken van de befaamde zeventiende-eeuwse gebroeders François en Pieter Hemony. Van Geert van Wou, de grootste luidklokkengieter die Nederland gekend heeft en die omstreeks het jaar vijftienhonderd in Kampen zijn woonplaats had, kan het museum alleen de kleinst bekende klok tonen. Echter met het noemen van deze grote namen wil het museum bepaald niet suggereren dat het uitsluitend op zoek zou zijn naar klokkengieters van grote faam en naam. Dit zou de bezoeker een vertekend beeld van de werkelijkheid geven. Klokken van minder bekende gieters behoren eveneens in de collectie aanwezig te zijn. Het museum verzamelt ook klokken voor de ornamenten en opschriften, van de middeleeuwse klokken van de Utrechtse gieters tot de uitbundig geornamenteerde klokken uit Mechelen. Luidklokken moeten geluid kunnen worden waarvoor bijzondere voorzieningen nodig zijn, zoals luidbalken, luidwielen, lagers, luidklepels, enz. Het museum bezit daarvan verschillende historische exemplaren, ofschoon lang niet alle varianten aanwezig zijn.

Verzamelbeleid:

Het beleid aangaande het verzamelen van luid- en slagklokken is in de eerste plaats op Nederland en Vlaanderen gericht. De deelcollectie is weliswaar tamelijk volledig maar er ontbreken nog objecten van enkele beroemde gieters. Voor wat het verwerven van luidklokken betreft wordt dan ook vooral op bijzondere exemplaren gelet. Te denken valt aan een grotere luidklok van Geert van Wou evenals aan klokken van het klokkengietersgeslacht Van den Gheijn uit de 16^e en 17^e eeuw. Hetzelfde geldt voor de toebehoren. Bijzondere aandacht gaat uit naar historische klokkenlagers en bijzondere luidassen, zoals die van het retrograde systeem. Wanneer toevallig een interessante Europese klok het pad van het museum kruist, zal die in de collectie worden opgenomen. Het dient dan een klok te zijn die in alle opzichten representatief voor een bepaald land is.

Deelcollectie beiaarden, beiaard- en oefenklavieren, tractuur

1. Beiaarden

Omvang:	60 objecten
Cultuurhistorische waarde:	A
Registratiegraad:	100%
Conditie:	goed
Bewaaromstandigheden:	goed

Het museum beschikt over drie volledige beiaarden. Een vroeg achttiende-eeuws spel dat opgesteld is en bespeeld kan worden vanuit zowel een klavier als een speeltrommel, een moderne majeurbeiaard die in de loop van 2001 in de museumtoren werd geïnstalleerd en een eigentijdse beiaard in de tuin die het museum in 2009 ter gelegenheid van zijn 40 jarig bestaan cadeau kreeg van de Koninklijke Eijsbouts. Daarnaast beschikt het museum zowel in de vaste expositie als in het depot over talrijke toebehoren, de zogenoemde tractuur, bestaande uit speellepels en -hamers, klavieren, trommelspeelwerken, tuimelaars, ophangwerken, enz. Vanuit dit gegeven kan het museum een volledig beeld geven van de ontwikkeling van de beiaardkunst, zij het dat juist het begin ontbreekt, dat wil zeggen de zestiende eeuw, waarin de beiaard zich ontwikkelde tot een volwaardig muziekinstrument. Die periode wordt onder meer gekenmerkt door onzuiver gestemde klokken.

Een opmerkelijke ontwikkeling in de beiaardcultuur zijn de zeer bijzondere beiaarden van porseleinen klokken die in de Duitse stad Meissen worden gemaakt. Hier wordt al sinds 1709 kwalitatief hoogwaardig porselein van wereldfaam vervaardigd. Sinds 1929 is men zelfs in staat porseleinen klokken te maken die voor beiaarden geschikt zijn. Ze zijn visueel heel interessant en hebben een aantrekkelijke klank. Het museum wil graag de ontwikkeling van porseleinen beiaarden in de deelcollectie documenteren. Dit kan door plaatsing van een soortgelijk instrument en door het te laten klinken. Ze worden nog altijd gemaakt in de

porseleinmanufactuur van Meissen. Een porseleinen beiaard in het museum zou een primeur in Nederland zijn.

Verzamelbeleid:

Het beleid is een beiaard van porseleinen klokken te verwerven op voorwaarde dat vooraf een geschikte plaats op de museumlocatie voor zulk een instrument kan worden gevonden. Ook vroege beiaardklokken staan op de verwervingslijst, in het bijzonder in een muzikale reeks. Daarnaast blijft grote belangstelling uitgaan naar tractuuronderdelen (klepels, enz.) die het mogelijk maken te onderzoeken hoe de beiaard in elke periode geklonken heeft. Hierbij is de hulp van hedendaagse klokkengieters onontbeerlijk. Zij worden tijdens hun werk met deze objecten geconfronteerd en kunnen ze daarom voor het museum verzamelen of helpen aan te kopen.

2. Beiaard- en oefenklavieren

Omvang:	27 objecten
Cultuurhistorische waarde:	50% A en 50% B
Registratiegraad:	100%
Conditie:	goed
Bewaaromstandigheden:	goed

In de loop der eeuwen zijn er allerlei typen beiaardklavieren geweest. Deze klavieren bepalen in hoge mate welke muziek op welke wijze op een beiaard gespeeld kan worden. Voor de muziekgeschiedenis vormen klavieren een belangrijke bron van informatie. Beiaardiers oefenen niet op de toren doch elders op een oefenklavier. Het is een identiek klavier als het echte beiaardklavier, zij het dat de klokken vervangen zijn door metalen staafjes zoals bijvoorbeeld de metallofoon. Ook worden wel kleine klokjes gebruikt.

Verzamelbeleid:

Het beleid is bijzondere, met name historisch belangrijke klavieren te verwerven. Deze zijn niet kostbaar omdat er geen interesse van verzamelaars voor bestaat. Ook hier is de hulp van klokkengieters, maar ook van beiaardiers, onontbeerlijk. Verder zal zorgvuldig bekeken worden of en zo ja, welke van de zich in depot bevindende exemplaren eventueel voor afstoting in aanmerking komen.

3. Tractuur

Omvang:	110 objecten
Cultuurhistorische waarde:	C
Registratiegraad:	100%
Conditie:	goed
Bewaaromstandigheden:	goed

Over de tractuur werd reeds gesproken bij luidklokken en beiaarden. Niet alle tractuur is daar genoemd.

Verzamelbeleid:

Het beleid is uit te zien naar bijzondere objecten die de werking van klokken en beiaarden kunnen verduidelijken. Doorgaans gaat het daarbij om voorwerpen die weinig financiële waarde vertegenwoordigen.

Deelcollectie astronomische kunstuurwerken

Omvang:	7 objecten
Cultuurhistorische waarde:	A
Registratiegraad:	100%
Conditie:	goed

Bewaaromstandigheden: goed

In 1979 heeft het toenmalige Nationaal Beiaardmuseum in zijn werkplaats samen met Koninklijke Eijsbouts en enkele kunstenaars de eerste versie van een groot astronomisch kunstuurwerk gebouwd. Zowel in 1981 (figurenomloop) als in 2001 (vervanging elektrisch door mechanisch uurwerk) werden enkele uitbreidingen aan het uurwerk toegevoegd. Het uurwerk heeft een hoogte van 7,20 meter waardoor het pas na de uitbreiding van het museum geplaatst kon worden. Voorheen stond het enige tijd in het Koninklijke Paleis te Amsterdam en het Provinciehuis te Den Bosch om tenslotte vele jaren onderdak te vinden in de voormalige doopkapel van de H. Maria Presentatie kerk te Asten. Het uurwerk geeft de positie van zon, maan en dierenriem, en laat elk halfuur een ommegang zien van de Drie Koningen, waarbij een klokkenspel speelt. In dezelfde hal waarin dit uurwerk staat, is ook een replica van een Arabisch kunstuurwerk opgenomen. Het gaat om een wateruurwerk, zoals dat door de technicus Al-Jazari in 1206 in detail beschreven werd en ooit in Diyarbakir (Turks Koerdistan) stond opgesteld. De replica op schaal 2 : 3 werd in 1976 voor het Science Museum te Londen gebouwd en bereikte na enige omzwervingen in 1997 het Nationaal Beiaardmuseum. Hier kon het dankzij de beschikbare hoogte opgesteld worden. Zonder een oprijzend waterreservoir heeft het een hoogte van 3,65 meter. Met de vrije reconstructie van het Astrarium van Giovanni de Dondi, gemaakt door Henk Gipmans, zijn de vroege mechanische astronomische uurwerken vertegenwoordigd. Door de Moving Skies van Jacques Maas is er een zeer eigentijdse variatie van de combinatie van tijds- en astronomische aanduiding aanwezig in het museum.

Verzamelbeleid:

Het ligt niet in het voornemen nieuwe kunstuurwerken te verwerven.

Deelcollectie torenuurwerken, speelwerken en toebehoren

Omvang:	29 objecten
Cultuurhistorische waarde:	50% A en 50% B
Registratiegraad:	100%
Conditie:	goed
Bewaaromstandigheden:	goed

Op klinkende klokken wordt met tikkende uurwerken de tijd aangegeven. Vandaar dat torenuurwerken een belangrijk onderdeel zijn van het museumbezit. In de loop der tijd zijn allerlei principes toegepast om een klok gaande te houden. Er bestaat dan ook een grote verscheidenheid in zogenoemde gaande werken. Hoewel in het museum belangrijke gangwerken worden getoond, ontbreken er in de collectie ontbreken nog verschillende. Het museum bezit een vijftal grote historische trommelspeelwerken, de grote walsen waarin de toonstiften voor het automatisch spel worden gestoken.

Verzamelbeleid:

Van de deelcollectie torenuurwerken, speelwerken en toebehoren bevindt zich een groot aantal objecten in het depot. Hiervan zal een zorgvuldige inventarisatie worden gemaakt. Op basis van dit overzicht zal het te volgen verzamelbeleid voor de deelcollectie specifiek worden geformuleerd.

Deelcollectie bellen uit Europa

Omvang:	302 objecten
Cultuurhistorische waarde:	B
Registratiegraad:	100%
Conditie:	goed
Bewaaromstandigheden:	goed

In tegenstelling tot Romeinse bellen waarvan het museum er verscheidene heeft, zijn die uit het antieke Griekenland sterk ondervertegenwoordigd. Hoe klein die bellen ook zijn, tien cm is al heel wat, er bestaan vele en aantrekkelijke varianten die het museum niet bezit. De hedendaagse Europese dieren- en tafelbellen zijn eveneens in de collectie te vinden. De dierenbellen tonen het gebruik van bellen voor dieren sinds de oudheid.

Verzamelbeleid:

Het beleid is voor de Griekse oudheid een representatieve verzameling aan te leggen en alert te zijn op bijzondere tafelbellen. Curiosaklokken worden niet gezocht tenzij ze een specifieke documentaire waarde bezitten.

Deelcollectie klokken en bellen uit Afrika

Omvang:	410 objecten
Cultuurhistorische waarde:	20% A en 80% B
Registratiegraad:	100%
Conditie:	goed
Bewaaromstandigheden:	goed

Het museum bezit een uitgebreide verzameling Afrikaanse bellen. Deze kunnen voor dit werelddeel als representatief beschouwd worden. Het zwaartepunt ligt op bellen en objecten met bellen uit de bronsculturen van West-Afrika, in het bijzonder van de Yoruba uit Nigeria.

Verzamelbeleid:

Er wordt geen actief aankoopbeleid gevoerd. Alleen bijzondere objecten komen voor eventuele verwerving in aanmerking.

Deelcollectie klokken en bellen uit Azië

De deelcollectie Azië representeert de rijkdom aan klokken van dit werelddeel. Het museum beschikt over een groot aantal klokken en bellen uit verschillende culturen uit Azië en het Midden en Nabije oosten:

1. Japan

Omvang:	57 objecten
Cultuurhistorische waarde:	B
Registratiegraad:	100%
Conditie:	goed
Bewaaromstandigheden:	goed

De Japanse klokkencultuur in de oudheid wordt vooral gedomineerd door een klok die onder de naam dotaku bekend is geworden. Het is een dunwandige klok in allerlei formaten waarop in panelen dikwijls versieringen en afbeeldingen zijn aangebracht. Het hedendaagse Japan bezit talrijke grote boeddhistische tempelbellen. En er zijn nog steeds klokkengieters die ze maken. Het museum bezit een aantal kleinere exemplaren.

Verzamelbeleid:

Het beleid is zowel een dotaku als een grote boeddhistische tempelbel te verwerven.

2. Korea

Omvang:	5 objecten
Cultuurhistorische waarde:	B
Registratiegraad:	100%
Conditie:	goed
Bewaaromstandigheden:	goed

Het museum bezit slechts weinig klokken uit Korea. Toch is dit land in klokkenkundig opzicht zeer interessant te noemen. Koreaanse tempelbellen bezitten in de kop namelijk een resonantiepijp, hetgeen als een bijzonderheid is aan te merken. Van zo'n klok bezit het museum momenteel een klok in een klein formaat.

Verzamelbeleid:

De intentie is een grote en representatieve Koreaanse klok met resonantiepijp te verwerven.

3. China

Omvang:	zou het museum willen beschikken over 123 objecten
Cultuurhistorische waarde:	A
Registratiegraad:	100%
Conditie:	goed
Bewaaromstandigheden:	goed

Het museum bezit een fraaie collectie archeologische Chinese klokken, voornamelijk uit de Shang- en Zhou-dynastie. Daartoe behoren enkele typen klokken met als hoogtepunt twee kleine klokkenspelen uit circa 600 v.Chr. en een zogenoemde tijgerbel uit het begin van de jaartelling. Ook de zeer bijzondere aardewerk klokken zijn inmiddels in de collectie aanwezig. Ondanks die verscheidenheid is de collectie nog niet compleet. Naast een vroege klok of klokkenspel van het type Nao zou het museum graag een klokkenspel, een zogenoemde Pien Chung, uit latere periodes (Ming- of Quing-dynastie) in zijn verzameling opnemen. In China zijn ook bijzondere houten klokken onder de naam houten vis te vinden. Van dit type is in het museum een klok aanwezig, namelijk een kleine ronde variant. Maar het museum zou ook willen beschikken over een grote langwerpige houten vis dat als demonstratieobject van deze voor China specifieke vorm van klok de deelcollectie China kan verrijken. Bekend is dat deze variant momenteel weer in China wordt vervaardigd.

Verzamelbeleid:

Het beleid is genoemde Nao klokken en een Pien Chung te verwerven, maar ook andere fraaie, representatieve exemplaren evenals een grote langwerpige houten vis.

4. Indonesië

Omvang:	167 objecten
Cultuurhistorische waarde:	50% A en 50% B
Registratiegraad:	100%
Conditie:	goed
Bewaaromstandigheden:	goed

De Hindoe-Javaanse cultuur die tot de komst van de Islam in de zestiende eeuw heeft bestaan, bracht talloze fraaie tempel- en priesterbellen voort. Het museum heeft in de loop der jaren een waardevolle en representatieve collectie weten te verwerven.

Verzamelbeleid:

Het beleid is uitsluitend nog interessante exemplaren te verwerven die een duidelijke meerwaarde geven aan de collectie.

5. India en Zuidoost Azië

Omvang:	291 objecten
Cultuurhistorische waarde:	B
Registratiegraad :	100%
Conditie:	goed
Bewaaromstandigheden:	goed

Naast de goede verzameling die de vroege klokkenculturen van Ban Chiang en Dong Song documenteren, heeft de collectie uit deze regio veel kleinere bellen en slechts een gering aantal grotere klokken. Toch past het in het beleid ook grote klokken in de collectie op te nemen om de bezoeker een compleet beeld van de klokkencultuur van deze regio te geven.

Verzamelbeleid:

Het beleid van het museum is erop gericht ook grote klokken uit dit gebied te verwerven.

6. Tibet en Nepal

Omvang:	63 objecten
Cultuurhistorische waarde:	B
Registratiegraad:	100%
Conditie:	goed
Bewaaromstandigheden:	goed

Het museum beschikt over een interessante en representatieve serie bellen uit deze landen.

Verzamelbeleid:

Het beleid is uitsluitend nog bijzondere bellen te verwerven.

7. Midden en Nabije Oosten

Omvang:	63 objecten
Cultuurhistorische waarde:	B
Registratiegraad:	100%
Conditie:	goed
Bewaaromstandigheden:	goed

In de loop der jaren heeft het museum een goede verzameling van bellen uit de oudheid in de collectie kunnen opnemen met name uit het Nabije Oosten en Egypte.

Verzamelbeleid:

Het beleid is niet actief te verzamelen.

8. Islamitische culturen

Omvang:	20 objecten
Cultuurhistorische waarde:	C
Registratiegraad:	100%
Conditie:	goed
Bewaaromstandigheden:	goed

De Islam gebruikt geen klokken voor religieuze doeleinden. In deze culturen komen alleen kleinere klokken, zoals dierbellen voor.

Verzamelbeleid:

Het verdient aanbeveling te komen tot een goed overzicht van het gebruik van bellen, met name dierbellen, in de verscheidene culturen. Op basis van zo'n overzicht kan een meer specifiek verzamelbeleid worden geformuleerd.

Deelcollectie Pre-Columbiaanse bellen uit Amerika

Omvang:	140 objecten
Cultuurhistorische waarde:	B
Registratiegraad:	100%
Conditie:	goed
Bewaaromstandigheden:	goed

De pre-Columbiaanse culturen hebben slechts kleine klokjes in allerlei materialen gekend alsmede wat grotere die uit vruchtschalen werden gemaakt. De laatste zijn in de loop der tijden verloren gegaan. Bewaard gebleven zijn de klokjes die in allerlei materialen en modellen een bont gezelschap vormen.

Verzamelbeleid:

De intentie is een representatieve verzameling Pre-Columbiaanse bellen te verzamelen.